

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі
Українки Факультет педагогічної освіти та
соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

СИЛАБУС

вибіркової навчальної дисципліни

«АЛЬТЕРНАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ»

підготовки бакалавра

спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (016.02
Олігофренопедагогіка)

освітньо-професійної програми «Корекційна психопедагогіка та
логопедія»

Силабус вибіркової навчальної дисципліни «Альтернативна комунікація» підготовки бакалавра галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (016.02 Олігофренопедагогіка), за освітньою програмою «Корекційна психологія та логопедія»

Розробники: Мацюк Зоряна Сергіївна, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, кандидат філологічних наук, доцент

Силабус вибіркової навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри спеціальної та інклюзивної освіти протокол № 1 від 30 серпня 2021 р.

Завідувач кафедри: _____

Кузава І.Б.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	Галузь знань 01, Освіта/педагогіка спеціальність 016 Спеціальна освіта, (016.02 олігофренопедагогіка) Освітньо-професійна програма Корекційна психопедагогіка та логопедія бакалавр	Вибіркова 10
Кількість годин 150 кредитів 5		Рік навчання 4
		Семестр 7
		Аудиторні - 54
		Лекції - 20 Практичні - 34 Лабораторні – Індивідуальні –
ІНДЗ: є		Самостійна робота –86 год.
		Консультації – 10 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання – українська		

II. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧА

Мацюк Зоряна Сергіївна

Науковий ступінь – кандидат філологічних наук Вчене звання – доцент

Посада – доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Контактна інформація: +380663727954, maciuk.zoriana@vnu.edu.u

Дні занять <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

III. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

1. Анотація курсу

Дисципліна «Альтернативна комунікація» є дисципліною за вибором. Предметом вивчення навчальної дисципліни є системи альтернативної комунікації та особливості їх використання в навчанні, вихованні, корекційно-розвивальній роботі з дітьми з психофізичними вадами, а також у спілкуванні з дорослими, які мають обмеження комунікації.

Курс «Альтернативна комунікація» має чітку професійну спрямованість підготовки майбутніх фахівців, які зорієнтовані на роботу із дітьми у дошкільних та спеціалізованих освітніх закладах. Навчальна програма з дисципліни «Альтернативна комунікація» представляє поглиблений курс в складі теоретичної та практичної підготовки спеціаліста. Основним завданням дисципліни є підготувати майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми різних вікових категорій у дошкільних навчальних закладах та початкових класах спеціалізованих освітніх закладів. Навчальна дисципліна передбачає: ознайомлення студентів з психічними та психологічними якостями дітей з порушеннями мовлення, а також моторних труднощів, які призводять до порушення та затримки мовлення дітей, які мають проблеми у психофізичному розвитку та застосування методів альтернативної комунікації для покращення спілкування та навчання, адаптації у соціальній сфері, корекції недоліків їх психічного та фізичного розвитку, виховання морально-вольових якостей, підготовки до самостійного життя.

2. Пререквізити і постреквізити навчальної дисципліни

Пререквізити навчальної дисципліни «Мовленнєві ігри в логопедичній роботі»:

«Педагогічні технології: навчання через гру», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Спеціальні методики навчання дисциплін гуманітарного циклу»,

«Мовленнєві ігри в логопедичній роботі», «Риторика, основи культури корекційного педагога», «Комунікативні процеси в навчанні корекційного педагога». Зазначені дисципліни є підготовчими для формування системи знань, умінь і навичок із навчальної дисципліни «Альтернативна комунікація».

Входячи до складу дисциплін підготовки, комунікативні процеси у педагогічній діяльності є провідною при підготовці. Відмінними особливостями структури цієї дисципліни є комплексне вивчення та опрацювання реалізації комунікативної діяльності викладача у ситуаціях професійної діяльності: реалізації дидактичних проєктів, організації виступу, ефективній взаємодії з суб'єктами освітнього середовища.

3. Мета вивчення курсу – схарактеризувати сучасні методики навчання альтернативної комунікації дітей з особливими комунікативними потребами та визначити умови їх застосування у центрах соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Навчити дитину з обмеженими можливостями висловлювати свої бажання й почуття, будувати взаємини і з рідними, і зі сторонніми людьми можливо за допомогою спеціальних технологій. Однією з таких технологій є система альтернативної комунікації, основу якої складають невербальні засоби спілкування.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є системи альтернативної комунікації та особливості їх використання в навчанні, вихованні, корекційно-розвивальній роботі з дітьми з психофізичними вадами, а також у спілкуванні з дорослими, які мають обмеження комунікації.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Сучасні методики альтернативного спілкування» є ознайомлення студентів із засобами альтернативної та допоміжної комунікації, особливостями їх використання у спілкуванні з різними категоріями дітей та дорослих, які мають обмеження комунікації; формування вміння використовувати засоби альтернативної та допоміжної комунікації.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:**

- психофізіологічні механізми формування мовленнєвого спілкування та комунікативних здібностей;

- сучасні підходи до організації немовленнєвої комунікації;

- види і засоби альтернативної та допоміжної комунікації;

- рівні розвитку комунікативних навичок дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення;

- зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації;

- основні технології навчання альтернативної та допоміжної комунікації;

- методичні прийоми навчання альтернативної та допоміжної комунікації;

уміти:

- проводити діагностичне дослідження стану сформованості комунікативних навичок дітей, які мають істотне обмеження або повну відсутність вербального мовлення;

- організовувати корекційно-педагогічну роботу з навчання допоміжної та альтернативної комунікації;

- орієнтуватися в основних видах і засобах навчання альтернативної та допоміжної комунікації;

- здійснювати диференційований підбір прийомів та засобів навчання альтернативної та допоміжної комунікації залежно від стану сформованості комунікативної функції дитини з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення;

- використовувати мотиваційні стимули навчання альтернативної та допоміжної комунікації.

4. Результати навчання (компетентності)

Вивчення запропонованого курсу дасть можливість здобувачам вищої освіти оволодіти знаннями та уміннями, необхідними для забезпечення набуття таких компетентностей:

ЗК-2. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК-3. Здатність працювати в команді.

ЗК-6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК-7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК-10. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

СК-3. Здатність здійснювати діагностико-аналітичну, корекційно-розвивальну, консультативну діяльність з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів.

СК-4. Здатність ефективно взаємодіяти з батьками, колегами, іншими фахівцями у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами на засадах партнерства.

СК-5. Здатність приймати ефективні рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.

Результати навчання за дисципліною

РН 2. Здійснювати дослідження та/або провадити інноваційну діяльність з метою отримання нових знань, створення нових та удосконалення традиційних технологій викладання і супроводження та в ширших мультидисциплінарних контекстах.

РН 3. Розробляти та впроваджувати інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами, генерувати нові ідеї для удосконалення навчання, виховання, розвитку та соціалізації цих осіб.

РН 5. Аргументувати, планувати та надавати психолого- педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу) відповідно до рівня функціонування, обмеження життєдіяльності та розвитку дитини з особливими освітніми потребами, забезпечувати ефективність власних дій.

5. Структура навчальної дисципліни.

Навчальна програма курсу розрахована на 150 годин. Із них: аудиторних – 54 години, самостійної роботи – 86 години, консультацій – 10 годин.

Видом контролю є *залік*. На вивчення дисципліни за вимогами кредитно-модульної системи відводиться 5 кредитів ECTS.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	відведених на:					
		Лекції	Практичне заняття	Лабораторне заняття	Самостійна	Консультації	*Форма контр./Бали
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.							
ТЕМА 1. Структурний компонент альтернативної та допоміжної комунікації.	12	2	2		10	1	ДС/2
ТЕМА 2. Організаційні форми навчаннядопоміжної та альтернативної комунікації.	12	2	2		10	1	ДБ/2
ТЕМА 3. Комунікація за допомогою технічнихзасобів.	14	2	2		10	1	ДС/2
ТЕМА 4. Комунікація за допомогою предметів, фотографій, зображень, графічнихсимволів	14	2	4		8	1	ДБ/4
ТЕМА 5. Картинні символи комунікації. Комунікативна система обміну картками «PECS».	14	2	4		8	1	През./4
РАЗОМ за ЗМ I	71	10	14		46	5	МКР
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.							
ТЕМА 6. Альтернативна та додаткова комунікація.	13	2	4		8	1	Презентація /4
ТЕМА 7. Засоби підтримуючої комунікації.	13	2	4		8	1	ІРС/4
ТЕМА 8. Комунікація за допомогоююсимволів.	14	2	4		8	1	ІРС/4
ТЕМА 9. Засоби підтримуючої комунікації.	13	2	4		8	1	ІРС/4
ТЕМА 10. Діагностика потреби упідтримуючій комунікації.	21	2	4		8	1	Презентація/4
РАЗОМ за ЗМ II	79	10	20		50	5	МКР
УСЬОГО ГОДИН	150	20	34		86	10	

Види (форми) індивідуальних науково-дослідних завдань

Індивідуальне науково-дослідне завдання є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студентів, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Види ІНДЗ з курсу «Альтернативна комунікація»:

- конспект-презентація із теми (модуля) за заданим планом;
- конспект-презентація із теми (модуля) за планом, який студент розробив самостійно;
- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис;
- конспект першоджерела (базового дослідження з педагогіки);

- повідомлення з теми, рекомендованої викладачем;
- повідомлення з теми (без рекомендації викладача): сучасні відкриття у загальні та спеціальній педагогіці, аналіз інформації, самостійні дослідження;
- участь у створенні тематично-методичних тек, стелажів, стендів, каталогів тощо.

Питання до контрольного заходу

Питання до заліка з навчальної дисципліни «Альтернативна комунікація»

1. Чим зумовлюється потреба у спілкуванні між людьми?
2. Яку роль відіграє спілкування у суспільному житті?
3. У чому полягає соціальна сутність спілкування?
4. Яка роль у спілкуванні належить невербальній комунікації?
5. У чому виявляється культура невербального спілкування?
6. Що означає комунікативна функція спілкування?
7. У чому полягає суть інтерактивного боку спілкування?
8. Яким є механізм ідентифікації при сприйманні іншої людини?
9. За якими принципами спілкування поділяють на різновиди?
10. Якими є умови ефективності спілкування?
11. Поняття альтернативної та додаткової комунікації.
12. Найважливіші питання в організації роботи у використанні засобів ААС.
13. Діагностика комунікативних можливостей дитини.
14. Організація спілкування при значних обмеженнях вербальної комунікації.
15. Теоретичні аспекти процесу спілкування.
16. Розвиток спілкування в онтогенезі.
17. Спілкування як потреба.
18. Поняття альтернативні системи комунікації.
19. Засоби комунікації не потребуючі спеціальних пристосувань.
20. Технічні засоби комунікації.
21. Планування роботи по навчанню альтернативній комунікації на діагностичній основі.
22. Етапи організації спілкування з дитиною.
23. Навчання альтернативній комунікації дітей з ОПФР.
24. Альтернативна система навчання комунікації «PECS».
25. Ступені навчання альтернативної системи комунікації.
26. Методика навчання альтернативній системі комунікації.
27. Засоби навчання альтернативній системі комунікації.
28. Діагностика потреб дітей у підтримуючій комунікації.
29. Комунікативна поведінка (вокалізація, погляд, міміка, жести, інтерактивна поведінка).
30. Лінгвістичні здібності (сприйняття і розуміння, здібність мовного висловлювання, артикуляційна моторика, мова, допомога при комунікації, читання і письмо).
31. Рухові здібності.
32. Когнітивні здібності (увага, сприйняття, зорове сприйняття, слухове сприйняття, тактильне сприйняття, знаково-символічна діяльність, мислення і пам'ять).
33. Психосоціальні здібності.
34. Підходи до діагностики потреб у підтримуючій комунікації.
35. Охарактеризувати онтогенетичний підхід.
36. Охарактеризувати середовищний підхід.
37. Навчання елементарним комунікативним функціям.
38. Здійснення вибору дитини в АК.
39. Вимога в АК.
40. Привертання уваги в АК.
41. Відхилення, непогодження в АК.
42. Коментарі в АК.
43. Щоденна соціальна взаємодія в АК.
44. Навчання навичкам ініціювання, ведення і підтримання діалогу.
45. Діалоговий контроль проти діалогової ефективності.

46. Особливості порушень у сфері соціальної взаємодії
47. Порушення вербальної та невербальної комунікації.
48. Порушення комунікації у дітей з синдромом Дауна
49. Порушення комунікації у дітей з вадами слуху
50. Порушення комунікації у дітей з вадами зору
51. Порушення комунікації у дітей з вадами мовлення
52. Порушення комунікації у дітей з ДЦП
53. Сучасна мода як “театр людського тіла”.
54. Науково-технічний прогрес і проблема мовної культури.
55. Агресивна невербальна поведінка.
56. Мова тіла вчителя на уроці
57. Виникнення та використання невербального спілкування
58. Невербальні форми спілкування
59. Невербальні засоби спілкування в дошкільному закладі
60. Оволодіння пантомімікою як умова педагогічної техніки вчителя
61. Особливості сприйняття і розуміння у спілкуванні
62. Значення і функції невербальної комунікації
63. Комп’ютерні комунікації в навчанні та освіті.
64. Виклики у вживанні символів альтернативної комунікації. 65.Інтеграція світового досвіду альтернативної комунікації.
65. Класифікація невербальних засобів системи альтернативної комунікації за видами.
66. Умови ефективності реалізації альтернативної комунікації у реабілітаційному центрі.
67. Стратегії стимулювання потреб до комунікації.
68. Навчання елементарним комунікативним функціям.
69. Навчання навичкам ініціювання, ведення і підтримання діалогу
70. Співпраця та навчання батьків, які мають дітей з проблемами в розвитку.
71. Порушення комунікативної поведінки при спектрі аутичних розладів.
72. Корекція комунікативних навиків у дітей з аутизмом.
73. Як розвинути потребу в мовленні та допомогти побачити те , про що ми говоримо.
74. Особливості застосування психокорекційних методів у роботі з аутичними дітьми
75. Розвиток соціальної поведінки в альтернативній комунікації.
76. Розвиток ігрової поведінки в альтернативній комунікації .
77. Казкотерапія у немовлених дітей.
78. Корекція комунікативних навичок у дітей з вадами мовлення.
79. Особливості порушень у сфері соціальної взаємодії .
80. Порушення комунікації у дітей із синдромом Дауна.
81. Порушення комунікації у дітей з вадами слуху.
82. Порушення комунікації у дітей з вадами зору.
83. Порушення комунікації у дітей з вадами мовлення.
84. Порушення комунікації у дітей з ДЦП .

IV. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності балів). Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності: Списування під час контрольних робіт заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування та підготовки практичних завдань під час заняття.

Політика щодо відвідування: Відвідування занять є обов’язковим компонентом оцінювання. За об’єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

РОЗШИРЕНА ІНФОРМАЦІЯ														
Методи, технічне навчання та викладання	Лекції, семінари, презентації, демонстрація, обговорення, аналіз конкретних ситуацій, дискусія, дебати, тести, тренінг, розв'язування кейсів, індивідуальне завдання, робота в малих групах тощо.													
Засоби навчання	Мультимедійна апаратура, екран, бібліотечні фонди, проектор, екран													
ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ														
Оцінювання досягнень здобувачавищої освіти	Поточне тестування та самостійна робота												ІНДЗ	Сума
	ЗМ1				ЗМ2						ЗМ3			
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	KP	KP		
	2	2	2	4	4	4	4	4	4	4	30	30	6	100
Політика щодо дедлайнів та перескладання:	Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються нижчим балом (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).													
Політика щодо академічної доброчесності:	Списування під час контрольних та самостійних робіт, екзаменів заборонені (зокрема, звикористанням мобільних девайсів). Курсові роботи, реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу – плагіат заборонений.													
Політика щодо відвідування:	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, навчання за подвійним дипломом, міжнародне стажування) навчання може відбуватись за індивідуальним графіком (в онлайн режимі за погодженням із деканом факультету)													

Система поточного й підсумкового контролю знань

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Мовленнєві ігри в логопедичній роботі» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів здійснюється з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, модульну контрольну роботу. Творчі завдання самостійної роботи, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на практичних заняттях.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ☐ – своєчасність виконання навчальних завдань; повний обсяг їх виконання;
- ☐ – якість виконання навчальних завдань; самостійність виконання;
- ☐ – творчий підхід у виконанні завдань; ініціативність у навчальній діяльності.

☐ Виконання модульних контрольних робіт здійснюється з використанням роздрукованих завдань, тестів або в режимі комп'ютерної діагностики.

☐ Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється на добровільній основі та передбачає підтвердження того, що здобувач досяг результатів навчання, передбачених ОПП, за якою він навчається. Визнанню можуть підлягати такі результати навчання, отримані в неформальній освіті, які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають і освітньому компоненту в цілому, і його окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, курсовій роботі (проекту), контрольній роботі тощо, які передбачені програмою (силабусом) навчальної дисципліни (ПОЛОЖЕННЯ про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у ВНУ імені Лесі Українки <https://vnu.edu.ua/uk/normativno-pravova-baza>).

Підсумковий контроль

Оцінювання здійснюється відповідно до Положення про оцінювання навчальних досягнень студентів за кредитно-модульною системою.
<https://ed.eenu.edu.ua/upload/docs/34/d57a3defea8df2754eb8599a0234845e.pdf>

У випадку незадовільної підсумкової оцінки (менше 60 балів), або за бажанням підвищити рейтинг, студент складає залік у формі написання тестових завдань (20 завдань). Результати модульних контрольних робіт скасовуються. Максимальна кількість балів при складанні заліку 60 балів. Якщо студент набирає за результатами поточного контролю і заліку менше 60 балів, залік він складає повторно.

Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90–100	Відмінно
82–89	Дуже добре
75–81	Добре
67–74	Задовільно
60–66	Достатньо

VI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Альтернативная коммуникация. методический сборник. Новосибирск, 2012.
2. Лазина Е., Рыскина В.Л. коммуникация - это не только слова. Методическое пособие по дополнительной коммуникации для родителей и педагогов. Коммуникация с помощью картинок. Санкт-Петербург, Эвричайлд
3. Методика учебно-воспитательной работы в центре коррекционно-развивающего обучения и реабилитации: Учеб.-метод.пособие / М. Вентланд, С.Е. Гайдукевич, Т.В. Горудко и др.; Науч. ред. С.Е. Гайдукевич. Мн.: БГПУ, 2009. 276 с
4. Фрост Л., Бонди Э. Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (PECS): руководство для педагогов. М.: Теревининф, 2011.

Додаткова:

1. Варенова, Т.В. теория и практика коррекционной педагогики: учеб. Пособие / Т.В. Варенова. Мн.: ООО «Асар», 2007. 320с.
2. Гайдукевич, С.Е., Гайслер, В., Готан, Ф. и др. Обучение и воспитание детей в условиях центра коррекционно-развивающего обучения и реабилитации: Пособие для педагогов и родителей / С.Е. Гайдукевич, В. Гайслер, В. Готан и др.; Науч. ред.С.Е. Гайдукевич. Мн.: УО «БГПУ им. М. Танка», 2007. 144 с.
3. Выготский, Л.С. Собрание сочинений: в 6т. / Л.С. Выготский. М.: Просвещение, 1982. Т.3: Проблемы развития психики. 392с.
4. Выготский, Л.С. Собрание сочинений: в 6т. / Л.С. Выготский. М.: Просвещение, 1983. Т.6: Научное наследство. 392 с.
5. Бгажнокова, И.М. Воспитание и обучение детей и подростков с тяжелыми и множественными нарушениями развития: Программно-методические материалы / И.Б. Бгажнокова, М.Б. Ульяновцева, С.В. Комарова и др.; Под ред. И.М. Бгажноковой. М.:ВЛАДОС, 2007. 239с.
6. Громова, О.Е. Идеографическая письменная система «Блиссимволика» как компенсирующая стратегия общения при отсутствии речи / О.Е. Громова // Дефектология. 2000. №5. С.72-77.
7. Землянова, Е.Т. Коммуникация (поддерживающая коммуникация): первые шаги / Е.Т. Землянова, Т.В. Лисовская // Дефектология. 2005. №4. С. 18-26.
8. Зюммала, Р. Обучение и сопровождение детей с аутизмом по программе ТЕФССН / Р. Зюммала. – Минск: БелАПДИиМИ. 2005. 56с.
9. Петрова, Е.А. Жесты в педагогическом процессе / Е.А. Петрова. М.: Московское

городское педагогическое общество. 1998. 222с.

11.Фишер, Э. Планы и раздел учебной программы для детей с особенностями в интеллектуальном развитии / Э. Фишер. – Минск: БЭБ православные церкви. 1999.

12.Эллнебю, И. Право детей на развитие / И. Эллнебю. Минск, 1997. 118 с.Корисні ресурси Інтернету:

1. www.zygo-usa.com
2. www.AttainmentCompany.com
3. www.mayer-johnson.com
4. www.itaac.com
5. www.rehabmodul.se